

Sanayi-î Nefise Mektebinden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesine 140 Yıllık Mimarlık Eğitimi

Nezih R. Aysel

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Akademisi bu yıl mimarlık eğitimi vermeye başlamasının 140. yılını kutluyor. Bu aynı zamanda ülkemizde de mimarlık eğitimi tarihinin başlangıcıdır. Bu yazı, Güzel Sanatlar Akademisinin 100. yılında Prof. Asım Mutlu'nun *Yapı* dergisinde yayımlanan "Yüz Yıllık Mimarlık Eğitimi" yazısının rehberliğinde, söz konusu yazıdan alıntılar ve hatırlatmalar ile hazırlanmıştır.¹

I. Kuruluş

Sanayi-î Nefise Mekteb-i Âlisi, 1882 yılında Osman Hamdi Bey'in önderliğinde, Osmanlı modernleşmesinin bir parçası olarak kurulmuş, batılı anlamda resim, heykel ve mimarlık alanında eğitim veren bir kraliyet akademisi kimliğindedir. İmparatorluğun ihtiyaç duyduğu mimar ve sanatçıları yetiştirmek üzere sekiz kişiden oluşan ilk akademik kadrosu ile bugün Arkeoloji Müzesi yapılar grubu içinde yer alan ilk binasında (Eski Şark Eserleri Müzesi) eğitime başlamıştır. Eğitim sistemi, dönemin modern ve köklü eğitim kurumlarından Paris *Beaux-Arts* sanat okulu modeli üzerine yapılandırılmıştır. Eğitim için planlanan binanın büyüklüğü, eğitim kadrosu ve olanakları, Sanayi-i Nefise Mektebinin, başlangıçta küçük bir okul olarak planlandığını düşündürür. Mimarlık Bölümünün ilk öğretmeni Levanten bir aileden olan Alexander Vallaury'dir. Bu görev ile ilk binasını (Sanayi-î Nefise Mektebi Binası) inşa etme fırsatı bulan Vallaury'nin mimarlık kariyerinin başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Vallaury eğitimci rolünün yanı sıra mimarlık kariyerinde *Beaux Arts* ekolü çizgisinde gerçekleştirdiği çok sayıda yapı ile Osmanlı mimarlığında etkin ve yol gösterici bir rol oynamıştır.²

Dört yıllık eğitim, ağırlıklı olarak atölye, okulda üretme üzerine kuruludur. Usta çırak ilişkisi, kopyalama ve dönemin mimari üsluplarını öğrenme kültürü üzerine kurulu eğitimin ilk iki yılında uygulama atölyelerinde geçen süre, haftalık kırk saatlik eğitim süresinin 2/3'sini, üçüncü yılda 4/5'ünü içerir. Son yıl, haftada yedi saatlik dersin dışında öğrenci tara-

findan verilmesi gerekli konklara ayrılmıştır. Konkurlar, öğrenci projesini tamamladığında ve hazır olduğunda teslim edilir. Eğitim süresi öğrencinin hazırlığına ve yeterliliğine bağlı olarak değişebilir.

Mimari öğretim dört yıl süreli idi. Derslerden başka ilk yıl desen çizilirdi. İkinci yıl Teferruat-ı Mimariyye (Mimari Elemanlar) öğretilir ve atölyelerde türlü üsluplarda sütunlar, sütun başlıkları, silmeler, kornişler, korkuluklar, kafesler gibi mimari elemanların resimleri çizdirilirdi...³ İlk projede genellikle çeşme, ev veya bahçe kapısı gibi bir konu işlenir ve mimari çizim lavi⁴ ve gölgelerle zenginleştirilerek takdim şekli öğretilirdi. Sonraki projeler Greko-Romen, Rönesans veya Ottoman üslubundaydı. (Mutlu, 1983)

Mutlu'nun kısaca özetlediği dört yıllık programın önüne, öğrencilerin "aday öğrenci" (namzet talebe) olduğu bir hazırlık sınıfı yerleştirilmiştir (Ünsal, 1973; Koyunoğlu, 1981). Ağırlıklı olarak karakalem, füzen ile desen çalışmalarının yapıldığı bu dönemin hocası ressam Varnia'dır.⁵ Öğrenciler bu yılın sonunda mimarlık eğitiminin ilk yılına başlar.

İlk üç yıl programında yer alan Mimarlığın Genel Tarihi ile Mimarlık Kuramları dersleri haftalık yirmi saatin üzerinde uygulama ile klasik üslupların öğretilmesine odaklanmıştır. Öğrencinin atölyede yaptığı çalışmalar arasında

Resim 1. 1912 yılı mezunu Mustafa Şemsettin Şeniz'in (813/38) öğrencilik dönemine ait Salt Araştırma Merkezinde yer alan çizimler Sanayi-i Nefise Mektebinde verilen eğitime dair önemli belgeler içerir.

a. Muhtemelen hazırlık sınıfında Karakalem atölyesinde yaptığı bir çalışma.

b. Korint üslubunda yapı elemanlarına ait çizim.

c. Kompozisyon, bir yapı bölümüne ait plan ve görünüş detayı.

(Salt Araştırma: Mustafa Şemsettin Şeniz Arşivi)

yapı elemanlarının farklı üsluplara göre etütleri ve çizimleri üzerine yoğunlaştığı anlaşılr. Eğitim süresinin ağırlıklı olarak atölyede geçirildiği ilk üç yıl öğrencinin farklı üslupları tanıması ve proje çalışmalarında kullanmasına yönelik yoğun bir mesai içerir (*Resim 1*). Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık Şubesi 1924 Talimnamesine göre eğitim programında ilk üç yılı içeren eğitimin uygulama ağırlıklı olduğu, bunun yanı sıra verilen temel dersler içinde özellikle malzeme, mukavemet, inşaat, topografya gibi uygulamaya dönük derslere yer verildiği izlenir.

Alexander Vallaury'nin atölye öğretmeni olarak görev aldığı dönemde, kendi binalarında izlenen *Beaux Arts* eğitimi etkisindeki neoklasik, eklektik mimarlığın, okulun atölye kültüründeki etkisi kaçınılmazdır. 1902 yılından itibaren atölyede Philippe Bello da görev almıştır. Vallaury'nin sağlık nedeniyle istifasından sonra (10 Ağustos 1908) yerine atölye öğretmeni olarak gelen Guilio Mongeri'nin özellikle cephele-re önem veren İtalyan mimarisi etkisindeki çalışmaları (Ünsal,1973) ile atölye odaklı eğitim, üsluplara dayalı olarak gelişimini sürdürmüştür. Bu dönemde, 1911-17 yılları arasında yardımcı öğretmen olarak atölyede Terziyan Efendi görev almış, onun Avrupa'da bulunduğu kısa süre içinde yerine Zare Efendi görev yapmıştır.

Mongeri'nin Trablusgarb ve 1. Dünya Savaşı yıllarında okuldaki görevinden geçici olarak alınmasıyla, 1899 yılından itibaren Sanayi-i Nefise Mektebinde Mimarlık Tarihi dersi veren Vedat Tek, bu dönemde atölye öğretmeni olarak görev yapmıştır (Cezar, 1983). Cezar, Sanayi-i Nefise Mektebinde atölye öğretmenliğinin önemine dikkat çekerek, Bello'nun mimarlık formasyonunun Vedat Bey kadar sağlam olmadığını notlarına ekler. Benzer şekilde, Kemalettin Bey'in de Mimarlık Nazariyatı isimli bir ders vermekte olduğunu (1911'den itibaren), Osman Hamdi Bey ve sonrasında Halil Ethem Bey'in atölye öğretmenliği konusunda yabancı hocaları tercih ettiklerine dikkat çeker (Cezar, 1983). Türkiye'nin *Beaux Arts*'da eğitim görmüş ilk Türk mimarı Vedat Tek'in, kaynaklarını kendi kökenlerinde arayan çalışmaları ile gelişen Osmanlı-Selçuklu mimarlığı etkisindeki bir Türk mimarlığı canlandırması, mektepte yürüttüğü "Milli Mimari" atölyesinin de çalışma konusudur.

İlk yıl alınan Resim, Desen derslerinin dışındaki bölümler arası ortak olarak yürütülen dersler arasında Aristoklis Efendi (1883-1894) tarafın-

dan verilen Tarih, Yusuf Rami Efendi (1883-1915?) tarafından verilen Anatomi, Vahid Bey (1908-1931) ve Sakızlı Ohannes Efendi (1890-?) tarafından verilen Sanat Tarihi sayılabilir (Cezar, 1983).

Mektebin tepe ışıklı yüksek giriş salonu aynı zamanda okulda yapılan öğrenci çalışmaları ve tamamlanan konkuruların sergilendiği bir mekândır. Öğrenci çalışmalarının ayrı ve uzun süre açık kalabilecek bir salonda sergilenmesi düşüncesiyle yapıya bağımsız girilebilen bir sergi salonu eklenmesiyle (1892) mektebin çalışmalarının izlenebilirliği ve temsiliyeti artırılmıştır.⁶ Mezuniyet konkurunda başarılı olan ve okulu dereceyle bitiren öğrenciler, ödül olarak mesleklerinde gelişmek ve eğitimlerini ilerletmek amacıyla yurtdışına gönderilirdi. Akademinin kendi yetiştirdiği ilk nesil mimar hocalar arasında isimlerini sayabileceğimiz Ömer Sırrı (Bilen), Nazımi Yaver (Yenal), Ömer Sedat (Eldem) ve Seyfi (Arkan) ikmal-i tahsil bursu ile yurtdışında eğitimlerini tamamlamış, dönüşlerinde okulda görev almışlardır.

Yeni gelişmekte olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin, yüzyıl dönümünde yaşanan olaylardan ve ülkenin koşullarından etkilenmemesi düşünülemez. İmparatorluğun içinde bulunduğu ortam göz önünde bulundurulduğunda ve özellikle I. Dünya Savaşında müttefiklerin yenilgisi sonrasında İstanbul'un işgali altındaki bir ülke için *güzel sanatlar* eğitiminin öncelikli konular arasında olamayacağı açıktır. Bu dönemde kurum sınırlı koşullar altında varlığını sürdürmüş, ilk binasından müzenin genişlemesi nedeniyle çıkmak zorunda bırakılmış, kısa bir süre yersizlik nedeniyle kapalı kalmış, Cumhuriyet dönemine dek yerleşik bir düzene kavuşmamıştır. Bu koşullar altında mimarlık ve sanat eğitiminde önemli bir gelişme beklenilmeyebilir, kurumun zor koşullar altında varlığını ve eğitimini sürdürmesi, cumhuriyete aktarılacak miras açısından önemli bir kazanım olarak değerlendirilmelidir.

Çetintaş, 1922'ye kadar mektebin 220 mimarlık diploması verdiğini, bunların yalnızca 60'ının Türk, 10'unun Musevi, 30'unun Rum ve 120'sinin ise Ermeni kökenli olduğunu belirtir. 1921'de Mimarlık şubesine kayıtlı öğrenci sayısı ise yalnızca 19'dur. Gayrimüslim mezunların büyük kısmının çeşitli nedenlerle yurtdışına gitmesi nedeniyle 1922'de diplomalı mimar sayısı çok yetersizdir (Çetintaş, 1978 ve 2011). Öğrencilerin büyük çoğunluğunu Ermeni vatandaşlar oluşturmaktadır. Koyunoğlu, o

dönemde mimarlığın önemli bir meslek olarak görülmediğini, kendi sınıfındaki 30 adaydan kendisi dışında birinin Musevi, diğer 28 adayın ise Ermeni olduğunu belirtir (Kuruyazıcı, 2008). Osmanlı devrinde mimarlığın yalnız Müslüman olmayanlara özgü bir meslek sayılması (Özkan, 1973), yapı ustalığı olarak anlaşılmaması nedeniyle bu alanda kendilerini geliştiren Ermeni kökenli vatandaşların mektebe daha fazla ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır.

II. Reform / Yenilenme

Cumhuriyetle beraber, sürekli savaşlardan harap olan yurdumuzun imarı ve yeni Başkent Ankara'nın süratle kurulması için gerekli sayıda mimar bulunmaması, çağın türlü ihtiyaçlarını randımanlı şekilde karşılayabilecek, fonksiyonel ve rasyonel projelerin üretilmesinde karşılaşılan zorluklar ve bu yüzden yabancı mimarlara duyulan ihtiyaç, ekonomik koşullara göre ve şekil vermede fonksiyona uygunluğu ön planda gözetilen projeler yapabilecek, modern yapı tekniğine hâkim mimarlar yetiştirmenin gereğini ortaya koyuyordu. Bu ise ancak mimari öğretimde yapılacak bir reformla gerçekleşebilirdi (Mutlu, 1983).

Cumhuriyet dönemi eğitim reformunun, sanat ve mimarlık alanındaki en önemli etkisi kuşkusuz ülkenin tek sanat okulu olan Sanayi-i Nefise Mektebinin gelişimi ve yeniden yapılanmasına olan katkısıdır. Cumhuriyet ideolojisini kimlik bütünlüğü içinde aktaracak en önemli araçlar olan mimarlık ve sanat alanında yeni kuşaklar yetişmesi, kültür ve eğitim alanında gelişmelere mekân olacak yapıların tasarlanması işi önemli bir alan olarak belirmişti. Bu dönemde Cumhuriyetin çağdaş bakış açısının geçmişin mimarisi ile temsil edilemeyeceği düşüncesi, ülkenin tek mimarlık ve sanat eğitimi veren kurumunda bir yenilenme hareketinin başlamasını tetiklemiştir.

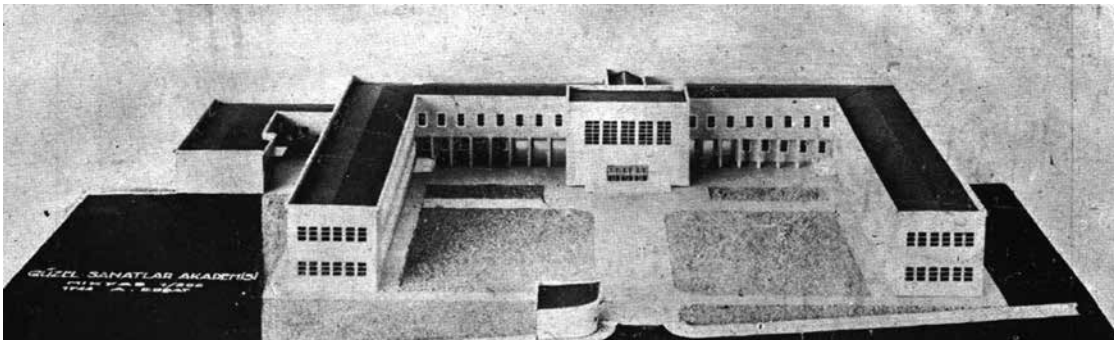
Genç meclisin aldığı bir kararla, Osmanlı'dan kalan yapıların eğitim amaçlı kullanılmak üzere Maarif Vekilliği emrine verilmesi, Sanayi-i Nefise Mektebinin Fındıklı Çiftesarayını binalarından Cemile Sultan Sarayı'na yerleşmesinin önünü açar. Kalıcı bir eğitim mekânının yanında, mektep yeniden yapılanarak "Güzel Sanatlar

Akademisi" (GSA) adını alır (1928). Bu değişiklik sadece isimde kalmayacak, kısa sürede yarattığı iklimin etkileri bünyesinde hissedilecektir.

GSA'da idari ve öğretim birimlerinin yapılanması ile önceki dönemden farklı olarak her bir bölüm ayrı bir eğitim birimi olarak işleyecek şekilde düzenlenmiştir. Böylelikle, şube şeflikleri kurulmuş, şubeler şef ve öğretmenler kurulu ile Akademi müdürüne bağlı olarak örgütlenmiştir. Kurumun isim ve yapılandırması ile gerçekleşen köklü değişim bir dönemin bittiğinin, yeni bir dönemin başladığının temsidir.

1927 yılında, Mimarlık Bölümünde gerekli görülen eğitim reformunu planlamak üzere Mimari Şubesi Şefliği görevi ile Maarif Vekâletinin yeni kurulan Tatbikat Bürosu baş mimarlığı görevini yürütmek üzere Clemens Holzmeister'in önerisi ile **Ernst A. Egli** davet edilir. Türkiye'deki ilk üç yılının büyük bölümü Ankara'daki Proje Bürosunda geçen Egli, buradaki yoğunluğu sebebiyle, eğitim programına getireceği yenilikler için çalışmalarına ancak 1930 yılında Akademide kendisi için hazırlanan odaya yerleştiğinde başlayabilmiştir (Hızlı ve Aysel, 2017). 1928 yılında yeniden yapılanan Mimarlık Şubesinin ilk şefi olan Egli, kurumdaki ilk yıllarında Akademi içinde oluşturulan Maarif Vekâleti Tatbikat Bürosu şefliği ile Guilio Mongeri'nin yürüttüğü Greko-Romen Atölyesi ve Vedat Tek'in yürüttüğü Türk Mimarisi Atölyesi yanında üçüncü atölye olarak açılan Modern Mimari Atölyesini yürütür. 1930 yılında gerçekleşen reform ile G. Mongeri ve Vedat Bey'in yürüttüğü atölyeler kapatılarak bu tarihten sonra proje atölyesi modern mimarlık anlayışında sürdürülecektir. *Beaux Arts* eğitim yöntemi ve atölye sistemi usta çırak ilişkisi bağlamında biçimsel anlamda sürdürülürken, mimarlık düşüncesi sonlanmıştır. G. Mongeri ve Vedat Bey atölyeleri ile sürdürülen geçiş dönemi keskin bir şekilde sonuçlanmış ve öğrenci çalışmaları ara atölyelerden diploma konkuruna dek modern mimari anlayış içinde sürdürülmeye

Resim 2. 1931 yılı öğrenci çalışmaları sergisinde mimarlık eğitimi reformunun etkileri (Faruk Galip, 1931). İşlevselci modernizmin etkileri: "Plan esastır, fasad ne çıkarsa". Sanayi-i Nefise döneminin estetik yaklaşımı, yerini işleve bırakmıştır. Bu değişim mimari temsil biçimlerinde de kendini gösterir. Eldem'in eğitiminin ilk yıllarındaki öğrencilik dönemi çalışmaları ile diploma projesi arasındaki temsil farkı çok açıktır (Eldem, 1983). Diploma projesi günümüzde teknik ifade diline hakimken, Sanayi-i Nefise dönemi öğrencilik çalışmalarında her pafta, üzerinde uzun süre çalışılan bir tablo niteliğindedir.

başlanmıştır (*Resim 2*). Aynı yıllarda Paris ve Roma *Beaux Arts* Akademileri diploma konkuruları ile karşılaştırıldığında eğitimdeki hızlı ve kökten değişimin sonuçları açıkça izlenebilir.⁷

Ülkedeki mimarlık eğitimi reformu ile eşzamanlı sayılabilecek ilk süreli mimarlık yayını *Arkitekt*, 1930'lu yıllarda GSA'da gerçekleşen yenilenme hareketi ve sonuçları ile ilgili metinlere ve öğrenci projelerine sıklıkla yer verir. Dergide yer alan, "GSA'da Mimari Şubesinde öğrenci nasıl çalışıyor?" başlıklı yazının, yapılan çalışmalara yönelik getirdiği yorum ise açık bir övgü niteliğindedir. Yazı kısaca okulda verilen yeni eğitimden; klasik eğitim sistemini sürdürmeyen, klasik eserleri kopya etmeyen ancak ihmal de etmeyen, yeni bir Türk mimarisi yapmaya çalışan, kendine bilim ve tekniğe dayalı bir yol arayan ve Türkiye'de mimarlığın yükselmesi için çalışan bir hareket olarak bahsedilmektedir (Anonim, 1931). Aynı yılın sonunda açılan sergi ise muntazam ve devamlı çalışmanın verdiği neticeyi Akademi için bir başarı olarak yorumlamakta, Egli'nin Akademide devamlı olmasının etkilerinin hissedildiğini aktarmaktadır. Ayrıca yeni eğitimin klasik eserlere yer vermemesi ve "serbest kroki" eskiz çalışmalarının yeterince yer almaması konusuna da dikkat çekilir (Faruk Galip, 1931). Akademideki eğitim reformunun Genç Cumhuriyetin önceliklerine bağlı olarak 1933 Üniversite Reformunun öncesinde gerçekleşmeye başlaması ayrıca dikkate değerdir.⁸

Egli, Mimarlık Bölümünü Orta Avrupa'daki *Technische Hochschulen*in mimari öğretimini esas alarak, fakat onu kopya etmeyerek, yurdumuz gerçeklerini ve Sanayi-i Nefise Mektebi mimarlık atölyelerinin olumlu yönlerini dikkate alarak yeniden şekillendirdi (Mutlu, 1983).

Egli'nin reform hazırlıkları aşamasında üzerinde durduğu en önemli nokta, estetik ve işlevsel temellere dayalı modern tasarımlar yapabilecek mühendis-mimar eksikliği ve çağdaş mimar profiline uyan yeni Türk mimar kuşağını yetiştirebilecek kurumsal yapının mevcut olmamasıdır (Franck Atalay, 2004). Reformun en belirleyici kazanımı eğitimin beş yıla çıkarılmasıyla bölüme lise mezunları arasında açılan yetenek sınavını başarılanlardan mülakatla öğrenci alınmasıdır.

Beş yıllık mimarlık eğitimi, üç dönem olarak planlanıyordu. İlk iki yıl, mesleki temel bilgilerin verildiği derslerden oluşuyor ve öğrenciyi eğitimin bir sonraki aşaması olan atölye çalışmalarına hazırlıyordu. İlk iki yıl sonunda verilen sınavlardan başarılı olamayan öğrenciler bir üst aşamaya geçemezdi. *Üss-i mizan* denilen bu

aşama eğitim içinde gerçekleşen bir baraj olarak değerlendirilmekteydi. Proje aşamasına geçmeden önce ilk devredeki tüm derslerden belli bir ortalamanın üzerinde almak gerekiyordu. Öğrencilere bu aşamada bir dönem ek hak veriliyor, süre sonunda başarılı olamayanların okul ile ilişkisi kesiliyordu. Bu kural, atölye aşamasında temel mimarlık bilgisinin gerekliliğinin bir koşul olarak belirlendiğini gösterir. İkinci aşama her biri en az bir dönem sürecek olan beş mimari projeden oluşmaktaydı. Bu projeler farklı atölyelerde (hocalarda) yürütülüyordu. Projeler, proje çizim tekniklerine bağlı olarak gerekli ölçü ve detaylarda hazırlanıyor, ayrıca iç ve dış perspektif ve maket hazırlanıyordu. Mutlu, bu noktada projelerin tüm ölçü ve kotlarının verildiğini ve doğruluklarının kontrol edildiğini belirtiyor. Projelerin yapma bilgisine bağlı nitelikte temsil edilmesi kurumun tarihsel olarak üstlendiği misyona bağlı olarak geliştiğini düşündürmektedir.

Eğitimin üçüncü aşaması olarak değerlendirilen Diploma Projesi, bir yarışma niteliğindedir ve "diploma konkuru" olarak adlandırılır. Konu, yer ve programı jüri tarafından belirlenen diploma konkuruna katılmak için öğrencilerin bir alt dönemdeki sorumluluklarını yerine getirmiş olması beklenirdi. *Mimar/Arkitekt* dergisi koleksiyonunda yer alan 1933-65 yılları arasında GSA diploma konkuru/müsabakası sonuçlarının yer aldığı yayınlarda jüri tarafından belirlenen proje konusu, programı ve istenenler listesinin açıkça belirtildiği izlenir. Diploma konkurunda başarılı olan öğrenciler "yüksek mimar" unvanı ile meslek icra etme yetkisini kazanmaktadır. Diploma konkuru ve jürisinin önemi bu dönemde verilen diplomaların üzerinde kendini gösterir. GSA Y. Mimarlık Şubesi diplomalarında, Milli Eğitim Bakanı ve Akademi Başkanı imzalarının yanında diploma jürisi başkanı ve heyetinin imzaları yer almakta, böylelikle diploma gerçek anlamda "şahadetname" özelliği kazanmaktadır. (*Resim 3*)

Egli reformunun bugünkü mimarlık eğitimine uzanan kazanımları arasında, seminer dersi olarak açılan Mebani (Binalar) Bilgisi Semineri, Milli Mimari Semineri ve Şehircilik Seminerinin eğitim içinde gelişerek birer kürsü ve bölüme dönüşmesi sayılabilir. Yine bu dönemde ilk kez kürsü yapılanması oluşmuştur (Eldem, 1973). Egli, Bina Bilgisi dersini ilk olarak kendi üzerine almış, daha sonra eğitimini Almanya'da tamamlayan **Arif Hikmet Hoftay**'a devretmiştir. Millî Mimari Seminerinde,

Sedad H. Eldem'i görevlendiren Egli, Şehircilik Seminerini de ilk olarak kendisi vermiş ve bir süre sonra **Seyfi Arkan**'ı semineri yönetmesi için görevlendirmiştir. Egli'nin seminerlerde genç kadroları yetiştirmek üzere görevlendirilmesi kurumun hoca yetiştirme kültürünün başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Egli, aynı zamanda yeni açılan dersleri verecek ve modern mimari atölyesini yürütecek hocaların alınması ve yetiştirilmesinde etkili olmuş, Arif Hikmet Holtay ve Sedad H. Eldem'e proje atölyesinde görev vermiştir.

Akademi içinde kurulan ve mimar-hocalar ile öğrencilere pratik çalışma alanı yaratan Maarif Vekaleti Tatbikat Bürosu, aynı zamanda genç kadroların uygulama pratiği içinde yetişmesine katkı veriyordu. Akademi içinde Tatbikat Bürosunun kurulması Egli'nin üstlendiği iki görevin yarattığı pratik bir çözüm olarak değerlendirilebilir. Bu yapılanma, Akademi kültürüne mimar-hoca kavramının yerleşmesinde ve hocaların Akademi içinde ofislerinin oluşmasına zemin oluşturacak ve özellikle 1940 ve 50'ler kuşağı genç hocaların, **mimar-muallim** (öğretmen) kimliklerinin oluşması için uygun ortam yaratacaktır. Akademi içinde kurulan okul içinde okul niteliğindeki ofisler hoca ve öğrencilerin mimarlık düşünce ve pratik alanında birlikte üretimine yönelik bir paylaşım ortamı yaratması bakımından ayrıca incelenmeye değerdir.

Egli'nin GSA'da 1927 yılında atölye hocalığı ile başlayan görevi, anılarında, reform ile ilgili

li düşüncelerini tümüyle gerçekleştirememiş olmasına bağladığı 1936 yılındaki istifasıyla biter (Anonim, 1936).

(Prof. Egli) Gerçekleştirdiği akıllıca reformla kurumumuzu çağdaş bir seviyeye çıkarmıştır. Fonksiyoncu, konstrüksiyoncu bir yol izleyen iyi bir hoca idi. Fonksiyonun önemini belirten ve ona dayalı şekil vermeyi öğreten Bina Bilgisi dersini ihdas etmesi, ikinci devrede yönettiği Şehircilik Seminerinde ilk defa şehircilik projeleri yaptırmaya başlaması unutulmaz hizmetler arasındadır. İkinci devre öğrencilerine her hafta muntazaman verdiği mimari nazariyatı konferansları derin izler bırakmıştır (Mutlu, 1983).

Egli'den sonra GSA Y. Mimarlık Bölüm Şefliği ile Maarif Vekaleti Tatbikat Bürosu şefliği için Hans Poelzig ile sözleşme yapılmasına karşın Poelzig göreve başlayamadan vefat etmesi üzerine, kendisinden önce Türkiye'ye gelen yardımcı Erick Zimmermann bir süre göreve vekalet eder. O yıllarda Nazi rejiminden uzak Japonya'ya sığınmış olarak yaşayan Bruno Taut kendisine önerilen görevi kabul eder ve Egli'den boşalan, Tatbikat Bürosu Şefliğini, GSA Y. Mimarlık Bölüm Şefliğini ve Profesörlüğü üstlenerek Kasım 1936'da göreve başlar. Dönemin gazetelerinde "Güzel Sanatlar Akademisi Genişletilecek" (*Ulus*, 28 Haziran 1936), "Güzel Sanatlar Akademisi Yeniden Kuruluyor" (*Haber*, 25 Aralık 1936), "Güzel Sanatlar Akademisi Islah Ediliyor" (*Akşam*, 14 Aralık 1936) vb. başlıklar ile verilen haberler, Akademinin tüm bölümlerinin, özellikle mimarlık şubesinin geliştirileceğine yönelik olarak, Taut'tan,

Resim 3. Diploma projelerinde yer alan imzalardan jüri heyeti ile Akademinin geçiş dönemi anlaşılmaktadır. 1936 mezunu Fazıl Aysu, diplomasını Egli'nin ayrıldığı dönemde, diplomada Bölüm Şefi dolayısıyla jüri başkanı imzası alanı boş bırakılarak sırasıyla Sedad H. Eldem, Arif Hikmet Holtay ve Sırrı Bilen imzaları yer almıştır. 1938 mezunu Ali Saim Ülgen'in diplomasında Bruno Taut'un imzasından sonra Arif Hikmet Holtay, Sedad H. Eldem ve Sırrı Bilen'in imzaları görülmektedir. (Salt Arşiv: Ali Saim Ülgen Arşivi ve Fazıl Aysu Arşivi)

Taut'un mimarlık eğitimi ve Akademi ile ilgili görüşünden bahseder. Taut göreve geldiğinde, bütünüyle tamamlan(a)mamış, ilk iki yılı yoğun olan bir müfredat ve eğitimi sürdürecektir yeterli kadro yapısına sahip olmayan bir bölüm ile karşılaşacaktır. Mimarlık eğitimi müfredatının çalışılması gerekliliği ile Akademideki ortam, Taut'un günlüğünde sıklıkla karşılaşılan konular arasındadır (Taut, 2017). Taut, ilk iki yılda yoğunlaşan bazı dersleri sonraki yıllara kaydırarak ve atölye dönemlerine ders yerleştirerek haftalık ders saatini 26 saate çekmeyi planlamıştır. Akademi yapılanmasında öğrencilerin sürekli çalışacakları birer masaları olması düşüncesiyle, ikinci sınıflar için bir atölye binasının inşa edilmesi konusunda ısrarlı bir tutum izlemiştir. E. Zimmermann tarafından sarayın harem bahçesine çizilen ek atölye yapısı sonraları "Taut Atölyesi" olarak anılacaktır (Aysel, 2022). Akademide eğitim vermek üzere Taut döneminde kadroya dahil olan Wilhelm Schütte'ye de bir proje atölyesi açılarak, Eldem ve Holtay ile birlikte dört atölye işlemeye başlamıştır.⁹

Bruno Taut hisli bir sanatçı idi. Japonya'da bulunduğu sürede oranın etkisinde kalmıştı. Yurdumuza geldiğinde de mimarimizden etkilenmiştir. Gerek Akademide yaptırdığı öğrenci projelerinde gerek tatbikat bürosu aracılığı ile gerçekleştirdiği yapıtlarında bunun izleri görülmektedir. 1938 yılında ani vefatı ile Bruno Taut'un hocalığı ne yazık ki kısa sürmüştür. Türkçe yayınladığı *Mimari Bilgisi* kitabının meslek literatürümüzde önemli bir yeri vardır (Mutlu, 1983).

Günümüzde de kurumun mimarlık eğitiminde önemli etkisi izlenebilen 'eskiz' çalışması, Bruno Taut döneminin kazanımları arasındadır. Mimarlık eğitiminde okutulacak ders kitapları hazırlanması gerektiğini savunan Taut bu düşüncesinin de ilk uygulayıcısıdır. Taut, ilk olarak *Arkitekt* dergisinde fasiküller halinde yayımlanıp mimarlık öğrencilerine föyler olarak sunulan ve basımı vefatının hemen ertesine yetişen *Mimari Bilgisi*¹⁰ kitabı ile modern mimarlığın yerel açılımlarına dikkat çekmesi, iklim, malzeme ve estetik konularına önem vermesiyle kurumun eğitim kimliğinin belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. Taut'un bölüm şefliğinde dönemin önemli Alman mimar ve eğitimcileri kurumda görev almıştır, kendisinin Türkiye'ye gelmesinde rol oynayan **Martin Wagner** ile daha sonra mimarlık tarihinde önemli bir yer edinecek olan **Margarete Schütte-Lihotzky** bu isimler arasında sayılabilir. Dönemin genç hocalarının, Taut'un yoğun programı ve kurumdaki kısa süreli mesaisi nedeniyle kendi-

siyle yeterli ilişki kuramadıkları anlaşılmaktadır. Eğitim alanındaki görevler ve tatbikat bürosu çalışmaları ile sınırlı kalan ilişki Taut'un varlığının potansiyel olarak değerlendirilemediğini düşündürür (Gülsen, 2018). Elbette yenilenme düşüncesi ve programı Mimarlık Bölümü ile sınırlı kalmamış, Resim ve Heykel ile Tezyini Sanatlar bölümlerinde de önemli sanatçı ve hocaların katkılarıyla Akademi, yükselme dönemine girmiştir.

Taut İstanbul günlüğüne, yeni kurulmakta olan İTÜ'de okuyacak bir mimarlık öğrencisi için okula sunulan ödeneğin üç Akademi öğrencisi ödeneğine denk olmasını ve iki okul arasındaki mekân olanaklarını kıyaslayarak Akademi için "yazık" olduğu notunu düşer. Taut'un Akademiye verilen bütçe vb. nedenlerle eğitim planına yönelik düşüncelerini tümüyle gerçekleştiremeden vefat etmesi sonrasında, bölüm şefliğine Paul Bonatz'ın önerisi ile Alman Mimar Robert Vorhoelzer gelir. Egli ve Taut'tan sonra görev yapan Vorhoelzer aynı zamanda reform döneminin son yabancı şefidir. Kısa bir süre sürdürdüğü görevinden ve Türkiye'den, II. Dünya Savaşı ikliminin etkisinde 1941 yılında ayrılmıştır.

Bölüm şefliği ve proje hocalığı yapan Vorhölzer, Bruno Taut gibi ünlü değildi. Hisli çizgileri olan, tabiatı ve yapı malzemesini değerlendiren projeler yaptıran iyi bir hoca idi (Mutlu, 1983).

Prof. Vorhoelzer'in, Akademide reformu başlatan ve yaklaşık dokuz yıl görevde kalan Ernst Egli ile tanınmış bir mimar ve düşünce insanı olan Bruno Taut kadar iz bıraktığı söylenemez. Bunda kuşkusuz Akademinin içinde bulunan Tatbikat Bürosu Şubesinin Taut'un vefatından sonra kapatılmış olması ve sonraki bölüm başkanlarına bu görevin verilmemiş olması etkilidir. Onun döneminde artık genç mimar-hocaların kurumun eğitiminde etkin görev üstlenmiş olmaları ile Akademinin artık mimarlık eğitimi veren tek okul olmaması bu durumda etkili olmalıdır. Büronun kapanmasına karşın bakanlığın bölüm şeflerine iş verme geleneği bir süre daha başka bir yöntemle devam etmiş, İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Binası ve Ankara Üniversitesi Binası, Teknik Üniversite Mimarlık Bölüm Şefi **Emin Onat** ile birlikte GSA Y. Mimarlık Bölümünün yabancı hocalar döneminden sonra ilk Türk bölüm şefi olan **Sedad H. Eldem**'e verilmiştir.

GSA'da bulunan yabancı uzmanların hepsinin eğitimde rol almadığına dikkat çekmek gerekir. Davetli yabancı uzmanlar arasında,

genç Cumhuriyetin ihtiyacı olan çağdaş eğitim binalarının planlama ve yapım süreçlerinde görev alan, Maarif Vekaleti Tatbikat Bürosunda büro şefinin yardımcısı olarak çalışan uzmanlar da bulunmaktadır. (Demir, 2010).¹¹

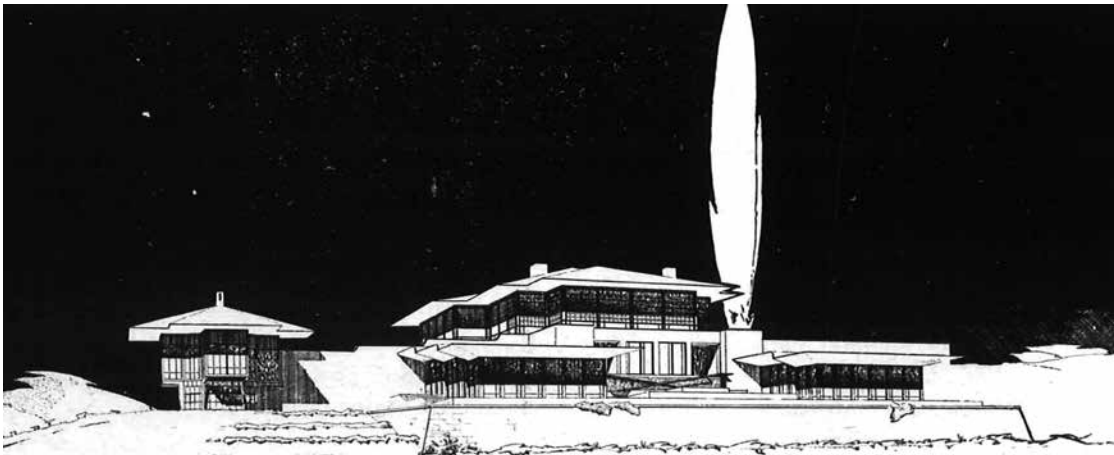
Cezar, 1933 üniversite reformu döneminde Akademiye kökten bir değişiklik yapılmasını gerektirecek bir durum söz konusu olmadığından Akademinin bu kapsamda ele alınmadığını belirtmesine karşın, Demir'in kitabında yer verdiği listede yabancı hocaların eğitime katılmasının en yoğun olduğu dönemin üniversite reformu ile güç kazandığı anlaşılar. Üniversite reformunun çalışma koşulları, kanun ve düzenlemelerin yapılmasında kolaylaştırıcı bir zemin oluşturması açısından katkısı olmuştur. Üniversite reformunun hemen öncesinden başlayarak, reformdan aldığı güçle gelişen bu dönemde, kendi vatanlarında düşünce baskısı altında kalan Alman bilim insanları ve sanatçılar, geldikleri ülkenin kültürüne ve üniversite ortamına kattıkları değer ve yetiştirdikleri genç Türk hocalar kuşağı ile günümüz eğitim ve bilim ortamına katkıda bulunmuşlardır. Dönemin mimarlık belleği *Arkitekt*'te yayımlanan mesleki-bilimsel yazıları, hazırladıkları kitaplar, bilim alanının gelişmesine katkı verdiği gibi Akademinin de ilk yayınlarını oluşturmaktadır.

Bunca yıl sonra bölümün başına hâlâ bir yabancı getirilmesi artık yanlış olurdu. Nitekim Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel bölüm başkanlığına Sedat Hakkı Beyi getirdi. Bu tarihten sonra mimari proje hocası olarak Akademiye hiçbir yabancının getirilmemiş olmasının artık hükümetlerce Akademiye eskisi gibi önem verilmemesi ve maddi olanakların esirgenmiş bulunmasıdır. Eldem çoğalan öğrenci sayısının gerektirdiği proje hocalıklarına artık yetiştiklerine inandığı Ahsen Yapanar, Asım Mutlu, Mehmet Ali Handan, Kemali Söylemezoğlu, Halit Femir ve Feridun Akozan gibi o devrin genç kuşak hocalarını getirmiştir (Mutlu, 1983).

1940'lı yıllara gelindiğinde önemli bir dönüşümün, proje atölyeleri sayısının artırılmasıyla tümünün genç Türk hocaların yönetimine verilmesi olduğu söylenebilir. Yukarıda değindiğimiz ve Prof. Mutlu'nun da özellikle vurguladığı gibi, genç hocaların yetiştirmelerinde mesleki çalışmalar ile hocalığı birlikte yürütme olanakları önemli olmuştur (Mutlu, 1983). Yarışmalara katılarak başarılı olmuş, uygulama pratiği ile malzeme ve işçilik olanaklarını tanımış ve meslek deneyim edinmişlerdir. Maarif Vekaleti Tatbikat Bürosunun kuruma kazandırdığı ve ardından bıraktığı en önemli deneyim atölye hocalarının mimar-muallim yetişmesine uygun ortam oluşturmalarıdır.

Sedad H. Eldem'in Akademiye ve Türk mimarlığına önemli bir katkısının 1930 reformu ile bir seminer dersi olarak müfredata eklenen Milli Mimari Seminerini büyük bir tutkuyla sürdürmesidir. Seminer, diploma için ön koşuldur ve tüm öğrenciler diploma konkuru öncesinde Milli Mimari Semineri görevlerini tamamlamak ve onaylatmakla yükümlüdür. Milli Mimari Semineri yalnızca belgeleme boyutunda kalmamış, Eldem'in mesleki üretimi boyunca uygulamalarındaki başarılı örnekler ile atölyelerde yapılan öğrenci projelerini de etkilemiştir. Seminerin gerek eğitimde gerek mimarlık pratiğinde uzun yıllara yayılan etkileri mimarlık tarihimiz açısından önemli bir tartışma konusudur.

Zeki Sayar, GSA'nın 60. yılında açılan, 1942 yılı öğrenci çalışmaları sergisi ile ilgili *Arkitekt* dergisinde yayımladığı değerlendirme yazısında, sergide yer alan Milli Mimari çalışmalarının nitelikleri ve öğrenci çalışmalarındaki yerellik ve Türklük karakterinden sitayişle bahseder: "Bütün mimarî şubesi eserlerini gördüm, gezdim ve tetkik ettim. Birçok noksanlarına rağmen artık salâhiyetle diyebilirim Güzel Sanatlar Akademisi (millî) olmaktadır. Yani hocaları ve mesaisi ile beraber millileşmekte Türk eser ver-

Resim 4. Demirtaş Kamçıl'ın 1942 yılı diploma müsabakası projesi: Boğaziçi'nde Gazino. Proje görselinde, Zeki Sayar'ın *Arkitekt*'teki yazısında üzerinde önemle durduğu millileşme teması ve çalışmalarda Türk mimarlığı etkisi izlenmektedir (Anonim 1942).

meğe başlamaktadır. Teşhir edilen yüzlerce, binlerce çalışmanın hepsinde bu ruhu, bu isteği gördüm. Ecnebi profesörler zamanındaki gibi kuru ve kopya eserlerden, çalışma tarzından Akademi kurtulmağa başlamıştır.” (Sayar, 1942) (*Resim 4*)

Mimarlar arasında yavaş yavaş güçlenen milli duygular ile yabancı mimarlara karşı duruşun yanında Akademi’nin 60. yıl sergisi ile artık kendi ayakları üzerinde duran bir kurum olduğunu göstermesi Türk mimarlığı ve mimarları için tartışmasız önemli bir adımdır. Dönemin süreli mimarlık yayını *Arkitekt* bu yıllarda yabancı mimar konusu ile Milli Mimari konularına sayılarında sıklıkla yer vermeye başlamış, 1944 yılında Türk Yüksek Mimarlar Birliği tarafından ilk sayısı yayımlanan *Mimarlık: Yapı Sanatı, Şehircilik ve Güzel Sanatlar* dergisi ana tartışma konusunu Türk Mimarlığı ve Milli Mimari meselesi üzerine inşa etmiştir. Dergi, Milli Mimari konusunda üyelerinden topladığı görüşlere her sayısında yer vermiştir. Yaklaşık 15 yıllık bir süre içinde, klasik üsluplar üzerinden seçmeci (eklektik) bir anlayışla cephe üzerinden söz söyleyen mimarlık eğitimi, kübik olarak tanımlanan işlevselci modern mimarlık anlayışında, Sırrı Bilen’in kendi eğitim döneminin tam aksine atölyede öğrencilerine aktardığı “plan esastır, fasat ne çıkarsa odur” (Ünsal, 1973) düsturuna ve modern mimarlığın yerel etkilerinden Türk Evi odaklı bir milli mimari arayışına dek uzanır.

Bu bağlamda Akademi yeni modern Türk mimarlığı için kendi içinde bir çıkış yolu bulmuş gibidir. *Arkitekt* dergisinde yer alan öğrenci çalışmaları bu gelişimi açıkça ortaya koyar niteliktedir. Proje konularının konut, eğitim, konaklama ve kamu yönetim yapıları vb. fonksiyon odaklı olarak geliştiği ve genellikle yapı, yerleşme boyutunda sınırlandırıldığı izlenir.

Mutlu, Bina Bilgisi (Mebani Bilgisi) derslerinde ev konusuna ağırlık verilmesinin Eldem’in başkanlığı döneminde olduğunu hatırlatır. Ders arşivlerinde ülkenin ekonomi-politiğine bağlı olarak zaman zaman çiftlik yapıları, eğitim yapıları, sağlık yapıları gibi konuları işlediği izlenen ders, günümüzde de etkin biçimde ev/konut konusuna ağırlık vermektedir. 1935-40’lı yıllara ait öğrenci çalışmalarında, farklı ölçeklerde ifade konularına değinildiği, hastane, otel vb. konularda uygulanmış örnek projelerin plan kopyalarının çizilerek, fonksiyon etütleri yapıldığı anlaşılmaktadır.¹² Yine bu dönemde projelerin yer aldığı ve eğitimde ikinci devre olarak tanımla-

nan dönemde seçime bağlı bazı derslerin eklen-diği Mutlu’nun yazısından anlaşılmaktadır.

Akademi’nin en parlak dönemi olarak tanımlanabilecek olan reform ve takiben yaklaşık yirmi yıllık süre, kurumun kendi kadrolarını yetiştirdiği ve dönemin koşullarına bağlı olarak kendine özgü bir eğitim modelini geliştirdiği bir dönem olarak tanımlanabilir. 1 Nisan 1948 günü yaşanan büyük yangın Akademinin yükselişini duraklatır. Akademi kütüphanesi, Millî Mimari Arşivi, atölye çalışmaları ile uzun seneler boyunca yapılmış olan hazırlık çalışmaları, ders notları ve detay modelleri (Eldem, 1973) ve kişisel arşivlerin kaybı ile kurumsal hafızada yerine konulamayacak büyük kayıplara neden olan yangın kuşkusuz ki Akademi tarihi için olduğu kadar ülkemizin kültür tarihi açısından önemli bir kayıp olarak değerlendirilmelidir. Yangın ardında bıraktığı geçmiş ile yeni inşa edilecek gelecek arasında önemli bir kırılma noktasıdır.

Bir süre ödenek bulunamayan yenileme sırasında eğitim yangından zarar görmeyen ek atölyeler ile yakın çevredeki binalarda sürdürülür. Sedat H. Eldem ve Mehmet Ali Handan tarafından yenilenerek 1954 yılında eğitime açılan binanın, tarihi sarayın beden duvarları içinde narin bir betonarme strüktür ile kurulan aydınlık iç mekân, aynı zamanda Akademinin değişen, modernleşen kimliğini temsil eder. Yenilenme sonrasında eski mekânlara oranla aydınlık ve açık plan düzenine kavuşan binanın yarattığı ivme ile Mimarlık Şubesi öğretmenler kurulu kısa bir süre için öğrenci sayısının yüze çıkarılması kararını alır.

III. İç Dinamikler / Yenilenme

1960’lı yıllarda Akademi, sanat ve kültür etkinliklerinin merkezi durumundadır. Akademi Müdürü Asım Mutlu (1959-1966) ve yönetim ekibinin gayreti ile giriş holü önemli ulusal ve uluslararası sergilere ev sahipliği yaparken, Eldem ve Handan’ın “üst hol” olarak adlandırdıkları merkezi sofa, bu dönemde yeniden düzenlenerek, konferans, dinleti ve gösterilere sıklıkla ev sahipliği yapmaya başlar (Aysel, 2012).

1968 yılı tüm dünyada etkili olan öğrenci hareketleri Akademi’de de kendini gösterecek, öğrencilerden gelen talepler Akademi’de işleyiş ve eğitimde bazı yenilikleri beraberinde getirecektir. Önemli bir sonuç, öğrencilerin yönetimde temsil edilmesidir. Belki de ülkemizde ilk kez öğrencilerin profesörler kurulunda temsil edil-

mesi Akademi içinde gerçekleşmiştir. 1965 UIA Paris Kongresine Mimarlar Odası adına Akademi'den katılan Utarit İzgi, 1969 yılında gerçekleşen reformun mimarlık bölümündeki öncüleri arasında yer alır. Yönetmelik ve müfredat programlarında yapılan bazı değişikliklerin yanı sıra önemli bir yeniliğin diploma projesinin jüri tarafından belirlenen bir yer ve konu olarak değerlendirilen konkur niteliğinden çıkarılarak, öğrenciler tarafından önerilen yer ve konunun ön jürinin kabulü sonrasında bağımsız olarak yürütülmesidir. *Arkitekt* dergisinde yer alan 1965-66 yılı yaz ve kış dönemi diploma projelerinde konunun jüri tarafından verildiği, 1971-72 diploma projesinin konularının ise öğrenciler tarafından seçildiği izlenir. Bu değişiklik ile Sanayi-i Nefise Mektebi döneminden beri süregelen diploma konkursu/müsabakası, yerini diploma projesine bırakmıştır. Dergide 1961 yılı diploması açıklamasında “konkur” kavramı yer alırken, 1965 yılında “diploma projesi” ifadesi kullanılmıştır. Diploma projesi günümüzde de aynı işleyiş ilkeleri içinde, ana tema veya konuya bağlı olarak her öğrencinin kendi önerdiği proje yeri, konusu ve geliştirdiği program kapsamında yürütülür. Her dönem sonunda diploma projesi alan öğrenciler iki haftalık diploma takvimi için de aynı jüri tarafından değerlendirilir.

1969 reformunun bir diğer önemli kazanımı ise işleyiş ve kadrosu ile Akademi tarihinde önemli yeri olan ve tüm bölümlerin öğrencilerinin ilk sene bir arada aldıkları Temel Sanat Eğitimi dersidir.¹³ Sanayi-i Nefise Mektebi döneminden itibaren serbest çizim, modlaj vb. dersler kapsamında birlikte eğitim alan Akademi öğrencileri için işleyiş ve kadrosu ile Akademi eğitim tarihinde önemli yeri olan ders, bölümler arası ilişkilerin güçlenmesine katkı verdiği gibi mimar-sanatçı ilişkilerinin eğitim döneminden itibaren kurulmasına olanak sağlayan bir ortak atölyedir. Aynı çatının altında sanat dalları ile bir arada alınan eğitimin, ortamın yarattığı iklim dışında sağladığı karşılaşmaların mimarlık eğitimine ve mimarın eğitime katkısı son derece değerlidir.

1969 yılında 1172 sayılı Devlet Güzel Sanatlar Akademileri Kanunu ile yeni bir yapıya kavuşan GSA'nın adı önce Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (DGSA) olarak değişti, daha sonra yurt içinde başka akademilerin kurulması neticesinde başına İstanbul ifadesi eklendi. Bu yasayla öğretim kadrosu, akademik statü kazanarak deneyim ve birikimlerine, çalışmalarına bağlı olarak akademik unvan almıştır. Akademi

için bazı kazanımları olan kanun, kurumun önemli bir geleneği olan ve Tatbikat Bürosu döneminden beri sürdürülen öğretim kadrosunun mesleki faaliyette bulunma olanaklarını sınırlandırmış, böylelikle daha önce değinilen kurumun atölye/proje hocası yetiştirme kültürü etkilenmiştir. Mimarlık atölyeleri kültürünün inşa edildiği mimar-hoca kimliğinin ve temsiliyetinin değişiminin de başlangıcıdır. Okul içinde okul iklimi yaratan mimar-hocaların bürolarının okul dışına çıkması kanunun kazanımlarının yanında kurumun kayıpları arasında sayılabilir. Yine bu kanunla Akademi içinde yeterlik ve doktora çalışmalarının altyapısı kurulmuştur.

Proje konuları ve çalışmalarda kentsel ölçekte projelerin tartışılmaya başladığı, kentin gelişmekte olan bölgelerinde ve merkez dışında yerel mimarlık ile karşılaşmaların tartışıldığı, kültür ve turizm odaklı konuların arttığı, kamusal alan kavramının daha fazla işlendiği, dönemin etkisiyle strüktür odaklı projelerin geliştirildiği izlenir. Mimari dil, dönemin mimari düşünce akımlarının etkisi altında gelişmektedir. Bu dönemde kurum içinde şehircilik, iç mimarlık ve endüstri ürünleri alanlarında gerçekleşen yeni yapılanma ve gelişmeler kuşkusuz mimarlık eğitimi ve ortamını etkilemiştir.

IV. Dönüşüm / Üniversite Yapılanması

1981 yılında kabul edilen Yüksek Öğrenim Kanunu ile İDGSA 1982 yılında üniversiteye dönüştürülerek Mimar Sinan Üniversitesi adını aldı. Bu zorunlu dönüşümün eğitimde yarattığı önemli kayıp mimarlık eğitiminin beş yıldan dört yıla indirilmesidir. Prof. Mutlu, zorunlu büyük dönüşümün gerçekleştiği bu dönemi Mimarlık Bölümünün yaşamında üçüncü dönem olarak tanımlar. Benim de ilk öğrencileri arasında olduğum bu dönemde proje sayısı beşten üçe indirilmiş, zorunlu olarak bazı derslerde eksiltme ve birleştirmelere gidilmiştir. Ancak ilk iki yıl içinde sürdürülen Bina Bilgisi, Yapı Bilgisi, İnce Yapı Bilgisi ve Uygulama Projesi gibi proje öncesinde tamamlanması gereken uygulamalı dersler müfredatta ön koşul olarak düzenlenmiş, böylelikle 1930 reformu ile müfredata yerleşen temel eğitim barajı (*üss-i mizan*) günümüze dek programın içine gömülü olarak ulaşmıştır. Bazı dersler küçük proje konularını ikinci sınıfta çalışılacak uygulama konuları arasına alarak, eğitimden eksilen bir yıllık sürenin telafisi yönünde denemeler yapılmıştır. Yine bu dönemde dördüncü sömestre *Mimari Projeye Giriş* adı altında, deneyimli bir

proje hocasının yönetiminde, öğrencilere birkaç haftalık küçük proje konuları veren bir hazırlık atölyesi müfredata alınmış, ancak uzun soluklu olamamıştır. Proje atölyeleri öncesinde tamamlanması gereken ve eğitimin kimliğini oluşturan uygulamalı derslerden kurulu temel eğitimden taviz vermeyen yeni müfredat, eksilen iki projenin kaybını kısmen bu dersler içinde verme eğilimine gitmiştir. Ayrıca YÖK ile kurulan Fen Bilimleri Enstitüsüne bağlanan lisansüstü programın yüksek lisans aşamasında tasarım alanında yapılan çalışmalarda tez öncesinde en az bir (gerekli görülmesi durumunda iki) mimari proje alınarak eğitimin tamamlanması programlanmıştır. Böylelikle birçok lisansüstü program için yüksek lisans alanı mimarlık eğitiminin bir devamı olarak planlanmıştır. Prof. Mutlu'nun bu konudaki görüşü Akademinin o dönemdeki görüşünü kısmen yansıtır niteliktedir.

Lisansüstü öğreniminin yalnız başarıları belli bir düzeyin üzerinde olanlara verilmesi sanatçı ve iyi mimar yetiştirme şansını artıracaktır...

Lisansüstü öğretim bir ihtisas eğitimi değildir. Meslek öğretiminin devamıdır. Meslek eğitiminde belli konularda derinliğe gidilmeli, proje yapma yeteneğini artırmak üzere daha karmaşık daha büyük konularda eskizler, projeler yaptırılmalıdır. Seçilen bilim dalından bir tez ve aynı konudaki diploma projesi ile bu öğretimin nokatlanması mümkündür (Mutlu, 1983).

YÖK sonrasında dört yıla göre yenilenen program, daha önceki reformların kazanımlarından ödün vermeksizin yoğun bir müfredat ile sürdürülmüştür. Mimarlık eğitiminin, YÖK yapısı altında görece denkleştirilmesi, benzeştirilmesi kuruma kimliğini veren özgün yapıyı zorlamaya başlamıştır. YÖK öncesinde altmış öğrenci olan bölüm kontenjanının bir sonraki dönem yüzün üzerine çıkması ile artan öğrenci sayısı, iki şubeli bir eğitimi zorunlu kıldığı gibi mekânlarda sıkışma ile Akademi binalarının zengin iç boşluklarının atölyeye dönüştürülmesi ve çatı arasının kullanımı gibi görece pratik çözümleri zorunlu kılmıştır.¹⁴ Tüm bu olumsuzluklara karşın, Akademi mimarlık eğitiminin geleneğini oluşturan proje atölyeleri işleyişi ve uygulamalı ders kültürü, artan öğrenci sayılarına karşın sürdürülmüş, tüm uygulamalı dersler ve projeler bir grup hocasının yürütücülüğünde verilmeye devam etmiştir.

Mimarlıkta esas olan ve bütün bilgilerin uygulama alanı olan projede aracı usta-çırak (öğrenci-hoca) ilişkisinin devamını sağlamak üzere atölyedeki öğrenci sayısının on-onbeşin üzerine çıkarılmamasına özen göstermeliyiz (Mutlu, 1983).

YÖK öncesinde üniversitelerde yaşanan iklimin etkisiyle özellikle genç kuşağın Akademi'den ayrılmasının, eğitimde günümüze kadar uzanan önemli bir boşluk yarattığı söylenebilir. Çok kısa sürede gerçekleşen eğitim kadrosundaki kayıplara karşın, artan öğrenci sayısı ve zamana sıkışan yoğun müfredat, kısmen ders saat ücretli hocaların desteği ile aşılmaya çalışılmıştır. 90'lı yıllarda benim de tanıdığım, bugünkü kadroyu oluşturan kuşağın asistan olarak katılımı ile başlayan süreç, kurumun tarihinde daha önce de yaşanan genç hocalarını yetiştirme dönemi olarak izlenebilir.

2000'li yıllara gelindiğinde Avrupa Birliği esasları doğrultusunda uluslararası mimarlık eğitimi programları ile uyum çalışmaları gündeme gelmiş, müfredat yıllık sistemden dönemlik sisteme dönüştürülerek yeniden düzenlenmiştir. Erasmus programı önerisine göre oldukça yoğun olan mimarlık eğitimi programı uyum programları kapsamında müfredatın yeniden yorumlanması ile çözüm aranmıştır. Bu dönemde gerçekleşen geçiş müfredatı çalışmalarında ön koşullu dersler üçüncü sönestrde sınırlandırılarak mimari proje sayısı dörde çıkarılmıştır. Böylelikle Prof. Mutlu'nun eğitimin ikinci aşaması olarak tanımladığı proje atölyelerinin etkin olduğu süre dört proje olarak belirlenmiştir. Mimari Proje Atölyesine eklenen seçime bağlı iki proje ise ön koşullu derslerini tamamlayamayan öğrenciler ile diploma aşamasında koşullarını tamamlayamayan öğrencilerin proje deneyimlerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Tüm müfredat çalışmalarında kurumun atölye kültürünün korunması ve geliştirilmesi temel ilke olarak kabul görmüştür. Proje atölyelerinde her proje seviyesi için belirlenen jüri değerlendirmesinde, dönem içinde üç kez yapılan, eskiz sınavı, proje değerlendirme kriterlerinden birini oluşturmaktadır. Yetmişli yıllarda öğrencilerin hazırlayarak sundukları "Eskiz Sınavı Nasıl Yapılmalıdır" başlıklı manifesteler metin, öğrencilerin eskiz sınavına sahip çıkmalarını ve açık jüri olarak değerlendirmesini önemsedikleri, eğitimin içerik ve niteliğine dair taleplerini gösterir.

Uluslararası denklik programlarının etkilerinin yanı sıra YÖK'ün seçime bağlı ders oranları ile ilgili uygulamaları, aynı disiplinde eğitim veren tüm kurumların programlarını benzeştirme çabası, Akademi gibi deneyimli ve gelenekleri olan bir kurumun eğitim yapısını korumasını ve sürdürmesini zorlaştırmaktadır. Sayıları 140'ın üzerinde olan mimarlık bölümleri arasında deneyimi, kadro yapısı ve kurumsal birikimi ile özgün ve farklı bir eğitim modelini sür-

dürme potansiyeli ve gücü olan kurumlara ayrıcalıklı bakışın ülkemizde mimarlık eğitiminde ‘ekol’lerin yeniden kurulmasına ve eğitimin gelişmesine ortam yaratacağı açıktır.

Nezih R. Aysel, Doç. Dr., MSGSÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Notlar:

1. GSA Mimarlık eğitimini 1931-1936 yılları arasında tamamlayan Asım Mutlu, Egli reformu döneminde eğitim almış, mezuniyeti sonrasında yine Ernst Egli ve sonrasında Bruno Taut tarafından yönetilen Maarif Vekaleti Bürosunda çalışmıştır. Bruno Taut’un İstanbul Günlüğünde ‘genç Asım’ olarak adı geçen Prof. Mutlu, 1940 yılında asistan olarak katıldığı kurumda Mimarlık Bölüm Şefliği (1957-58) ve Akademi Başkanlığı (1959-66) görevlerinde bulunmuş, Bina Bilgisi ve Atölye Profesörlüğü görevinden emekli olmuştur (1980).
Mutlu, A., 1983, “Yüz Yıllık Mimarlık Eğitimi”, *Yapı*, 41, s.24-28.
2. Sanayi-i Nefise dönemi Beaux Arts kökenli eğitim ve Alexander Vallaury ile ilgili:
Kula Say, Seda, 2014, “Beaux Arts Kökenli Bir Mimar Olarak Alexandre Vallaury’nin Meslek Pratiği ve Eğitimciliği Açısından Kariyerinin İncelenmesi”, Doktora Tezi, İTÜ FBE, danışman: Afife Batur.
3. Eldem, okulda çalışılan üslupları; Dorik, İonik, Korintyen, Kompozit, Bizanten ve Osmanlı düzenlerinde ve sırasında verir. Greko Romen üslubunda rehber ise Vignola yayın(lar)ıdır (Eldem, 1983). Giacomo Barozzi’nin mimarlığın beş düzeni (Toskan, Dor, İyon, Korint ve Kompozit) üzerine levhalar halinde hazırladığı çalışması, mimarlık eğitimi için dönemin kaynak yayınları arasındadır.
4. (Siyah) mürekkep ve fırça kullanılarak yapılan Asya kökenli boyama tekniği.
5. Polonya asıllı karakalem resim öğretmeni Joseph Warnia-Zarzecki, 1883-1915 yılları arasında Sanayi-i Nefise Mektebinde karakalem resim dersleri vermiştir.

6. Güzel Sanatlar Yönetmeliği 13. maddesi okulda her yıl açılacak resim sergilerinden başka resim ve oyma işlerine ayrılan bir müze ve Milli Sanatlar Müzesi kurulmasını belirler. 14. madde ise, oluşturulacak bu müzeye eser toplanması ve düzenlenmesi uzun zaman isteyeceğinden, okulda şimdilik eski ustaların eserleri olmasa bile günümüz sanatçıların, özellikle doğu eserleriyle uğraşmış olanların eserlerini toplayan bir resim salonu yapmanın yeterli olduğunu içerir (Halil Ethem, 1970).

Bu amaçla, kuruluşunun onuncu yılında mektep binasına eklenen sergi salonu, her dönem öğrenci çalışmalarının sergilendiği bir salon olmasının yanı sıra Resim ve Heykel Müzesinin başlangıcı için sembolik olarak atılan ilk adım olarak görülebilir.

7. Egli Reformu ile ilgili detaylı bilgi için: Hızlı ve Aysel, 2016; Hızlı ve Aysel, 2017.

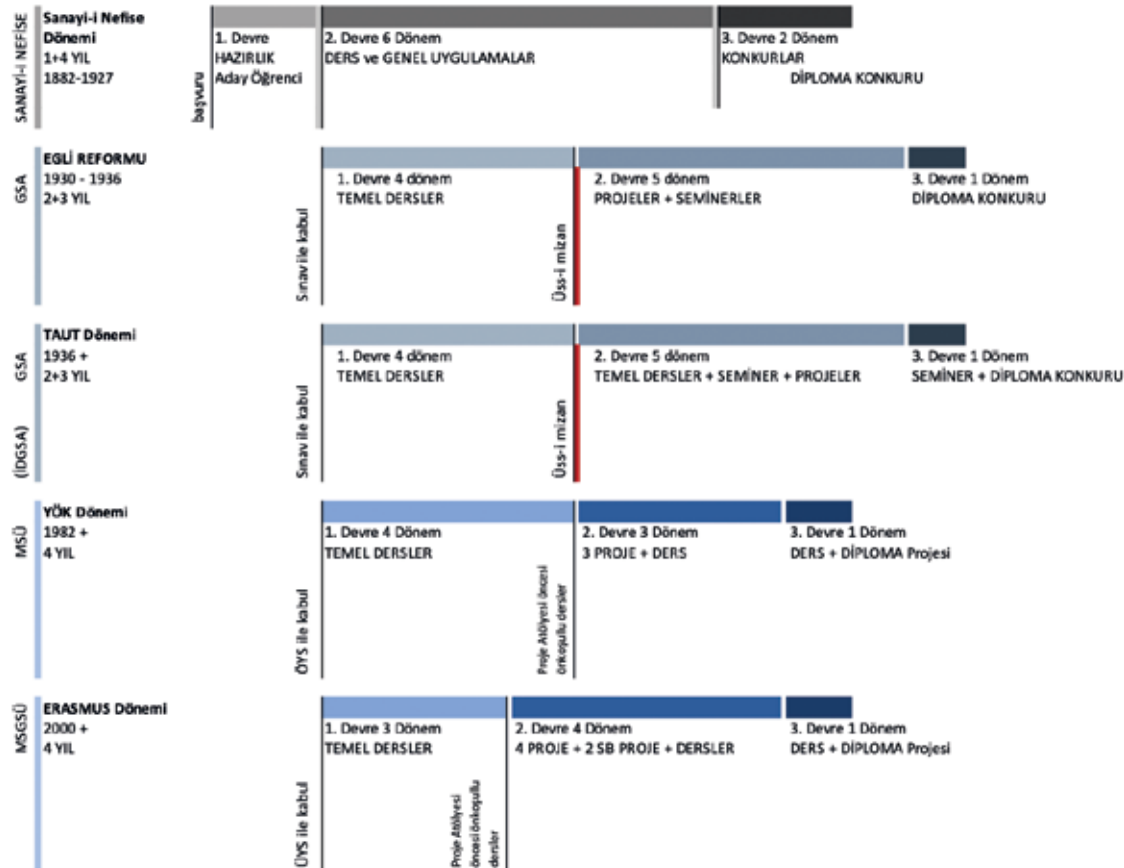
8. Cumhuriyet, toplumun sosyal ve kültürel olarak gelişmesine yönelik, yaşam ve kültür ekseninde hukuk, eğitim, dil ve yazı alanında devrim niteliğinde yenilikler gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında kuşkusuz eğitim alanında yapılan reformlar, Cumhuriyetin kurucusu Atatürk’ün deyişiyle “fikri hür, vicdanı hür nesiller yetiştirmek” gayesi ile gerçekleştirilmiştir. Milli Eğitim alanında yapılan birçok yeniliğin içinde merkezinde İstanbul Üniversitesinin yer aldığı ve Ankara’da yeni bir hukuk fakültesinin kurulmasıyla (1926) başlayan üniversite reformu (1933) büyük bir çağdaşlaşma hamlesinin de ilk izleridir.

9. GSA’da 1940-45 yılları arasında öğrenci olan Utarit İzgi, bu dört atölyeyi saymaktadır (Gezgin, 2003).

10. *Mimarlık Öğretisi* adıyla Arketon Yayınları tarafından 2022 yılında günümüz Türkçesi ile görselleri güncellenerek yayımlanmıştır.

11. Prof. Ataman Demir’in *Arşivdeki Belgeler Işığında Güzel Sanatlar Akademisi’nde Yabancı Hocalar: Philipp Ginther’den (1929) – (1958) Kurt Erdmann’a Kadar* isimli çalışması, Türkiye’de sanat eğitiminin lokomotifleri olan kurumun eğitim reformunu ve dönemin iklimini aktörler üzerinden okumak açısından önemlidir.

12. Salt Arşiv: Nezih Eldem Arşivi, Mebani Bilgisi ders notları.

Tablo. MSGSÜ mimarlık eğitiminin değişimi, üç dönemde değerlendirilebilir. *Beaux Arts* eğitimini model alan Sanayi-i Nefise dönemi (1883-1930), Egli reformu ile biçimlenen Orta Avrupa mimarlık eğitimi modeli eğitimde zorunlu değişikliklerle birlikte yapısını kısmen koruyarak sürdürmüş (Taut dönemi ve 1969 eğitim reformu etkileri ile), YÖK sonrasında eğitim önemli değişiklikler geçirmiştir. Her dönem içinde gelişen, değişen program özelliklerinin eklenmesiyle bu taslak çizelge birçok ara katman ile genişlemeye açıktır. Burada keskin kırılma noktaları ve proje atölyesi odaklı bir değerlendirme hazırlanmıştır.

13. Ders hakkında detaylı bilgi için: Ardaman, F. E., Güngören, E. (2011) "İDGSA'da Temel Sanat Eğitimi Ortak Atölye Deneyimi ve Mimarlık Eğitimi", *mimar:ist*, 41, s.24-31.
14. Çift tedrisat konusu 1954 yılında 1. sınıfa alınan öğrenci sayısının fazlalığı nedeniyle ilk kez öğretmenler kurulunda (profesörler kurulu: bugünkü bölüm kurulu) gündeme gelmiş, yapılan müzakere sonrasında oy çokluğu ile reddedilmiştir. (18.12.1954 Y. Mimarlık Şubesi Öğretmenler Kurulu Toplantı Tutanağı)
- 1954 yılında öğrenci sayısının artırılması önerisi ise Akademi binasının yangın sonrası yenile(n)mezinin bir neticesi olarak kurula getirilmiştir.

From Sanayi-i Nefise Mektebinden to Mimar Sinan Fine Arts University 140 Years in Architectural Education

This year, Mimar Sinan Fine Arts Academy celebrates the 140th anniversary of its establishment of architectural education. This is also the beginning of the history of architectural education in Turkey. This article was prepared under the guidance of Prof. Asım Mutlu's article "One Hundred Years of Architectural Education" published in *Yapı* magazine on the 100th Anniversary of the Academy of Fine Arts. In order to train the architects and artists needed by the empire in the Tanzimat period, architectural education has been established based on the Beaux Arts education model which is mainly based on ateliers and school production. The master-apprentice relationship includes an education that extends to the culture of copying and learning the architectural styles of the period, detail, part, and whole. The first architecture teacher, Alexander Vallaury, played an active and guiding role in Ottoman architecture with many buildings he realized in line with the Beaux Arts School in his architectural career, in addition to his role as an educator. The institution, which continued its education under limited conditions under the influence of the environment of the Empire at the beginning of the century, moved to its present buildings with the modernization of the Republic and carried out the first radical educational reform. In this period, the thought that the contemporary perspective of the Republic could not be represented by the architecture of the past triggered the start of the renewal movement in the country's only institution providing architecture and art education. The reform, which took place under the branch chief of Prof. Ernst Egli in order to create an environment that would raise a generation of young Turkish architects who can make aesthetic, functional modern designs, reshaped education by taking into account the country realities of the program of the technical schools in Central Europe and the positive aspects of the Sanayi-i Nefise School architecture workshops. Between 1930 and 1941, architectural education carried out under the department chief of German-origin teachers such as Ernst Egli, Bruno Taut, and Vorhoelzer draws attention to the ateliers where the modern architecture of the period was applied. The teachers who were trained in this period of about ten years started to work as workshop teachers during Sedat H. Eldem's branch chief period. Architectural education, which spoke about the facade with an eclectic understanding of classical styles in a short time, followed a path from the functionalist understanding of modern architecture defined as cubic and from the local influences of modern architecture to the search for a national architecture focused on the Turkish House.

This article aims to provide a brief overview and evaluation of the important breaking points of the Academy from its foundation in 1883 until today, its effects on the environment, and architectural education.

Kaynaklar:

- Anonim (1931) "Güzel Sanatlar Akademisi Mimari Şubesinde Öğrenci Nasıl Çalışıyor", *Mimar*, 1931-1, s.25-26.
- Anonim (1933) "G.S. Akademisinde Diploma Projesi (1932-1933)", *Mimar*, 07 (31), s.208-216.
- Anonim (1936) "Duyumlar", *Arkitekt*, 02 (62), s.64.
- Anonim (1942) "Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Şubesi 1940-41 Devresi Diploma Projeleri", *Arkitekt*, 05-06 (125-126), s.104-110.
- Aysel, Nezih R. (2012) "Konferans Salonu: Sanayi-i Nefise Mektebinden Üniversiteye Bir Mekanın Tasarım ve Değişimi", *Tasarım + Kuram*, 13, s.11-33
- Aysel, Nezih R. (2022) "GSA Mimarlık Şubesi Çizim Salonu: Taut Atölyesi", *Tasarım + Kuram*, c.18, s.37, s.1-12.
- Cezar, Mustafa (1983) "Güzel Sanatlar Akademisinden 100. Yılda Mimar Sinan Üniversitesi'ne", *Güzel Sanatlar Eğitiminde 100 Yıl*, MSÜ Yayınları, İstanbul, s.5-84.
- Demir, Ataman (2008) *Arşivdeki Belgeler Işığında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Yabancı Hocalar: Philipp Ginther'den (1929) - (1958) Kurt Erdmann'a Kadar*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul.
- Demir, Ataman (2010) *Gazetelerde Sanayi-i Nefise Mektebi: 1924-1939*, MSGSÜ, İstanbul.
- Eldem, Sedat H. (1973) "YAPI DGSA Y. Mimarlık Bölümü Yapı Kursüsü", Birsan Yayınevi, İstanbul.
- Eldem, Sedat H. (1983) "50 Yıllık Meslek Jübilesi", *Mimar Sinan Üniversitesi 100. Yıldönümü Armağanı*, MSÜ Yayınları, İstanbul.
- Franck Atalay, Oya (2004) "Ernst A. Egli: Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari ve Eğitimcisi 1930-1936", *Arredamento Mimarlık*, 167, s.113.
- Gezgin, Ahmet Öner (2003) "Utart İzgi / Orhan Şahinler", *Güzel Sanatlar Akademisi'ne Bakışlar / Akademiyeye Tanıklık 2: Mimarlık*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Gülen, Ömer (2018) "Anılarda Bruno Taut", *Arredamento Mimarlık*, 323, s.54-57.
- Halil Ethem (Eldem) (1970) *Türk Resim Sanatı Tarihi: Elvab-ı Nakşiye Koleksiyonu*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Hızlı, N. ve Aysel, N.R. (2016) "1930-1936 Güzel Sanatlar Akademisi'nde Mimarlık Eğitimi Reformu ve Ernst Egli", *Mimarlık*, 389, s.16-21.
- Hızlı, N. ve Aysel, N.R. (2017) "Ernst Egli'nin Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Eğitimi Reformu Çalışmaları", *Ernst A. Egli: Türkiye'ye Katkıları*, Ed. A. Cengizkan, S. Bancı, M. Cengizkan, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, s.75-84.
- Koyunoğlu, Arif Hikmet (1981) "70 Sene Evvel Mimari Öğrenimi", *Mimarlık*, 1981/1, s.2-3.
- Kuruyazıcı, Hasan (2008) *Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Mimar: Arif Hikmet Koyunoğlu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Mimar Faruk Galip (1931) "Güzel Sanatlar Akademisi Talebe Sergisi", *Mimar*, 1931-7, s.241-243
- Mutlu, Asım (1983) "Yüz Yıllık Mimarlık Eğitimi", *Yapı*, 41, s.24-28.
- Özkan, Süha (1973) "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", *Mimarlık*, 11-12, s.45-51.
- Sayar, Zeki (1942) "G.S. Akademisinin 60. Yıl Sergisi", *Arkitekt*, 1941-42/09-10 (129-130), s.193-195.
- SALT Arşiv: Fazıl Aysu, Ali Saim Ülgen ve Nezih Eldem Arşivleri.
- Taut, Bruno (2017) İstanbul Günlüğü: 10.11.1938-13.12.1938, Çev.: Tefik Turan, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Ünsal, Behçet (1973) "70. Yaşını İdrak Eden Mimarlar (1): Mimar Sırrı Bey (Bilen)", *Arkitekt*, 1973/3 (35), s.135-138.